

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 29.decembrī Nr. 1-5/235

Ministru prezidentam
Arturam Krišjānim Kariņam
vk@mk.gov.lv

*Par Satversmes tiesas 2019.gada 7.novembra
sprieduma lietā Nr.2018-25-01 “Par Latvijas Sodu
izpildes kodeksa 50.⁴panta atbilstību Latvijas
Republikas Satversmes 91.pantam” izpildi*

Satversmes tiesa 2019.gada 7.novembra spriedumā lietā Nr.2018-25-01 “Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50.⁴panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam” (turpmāk – spriedums lietā Nr.2018-25-01) ir secinājusi, ka “tiesiskais regulējums, kas tikai pēc dzimuma kritērija, neņemot vērā katras notiesātās personas individuālās vajadzības un riskus, notiesātajiem vīriešiem paredz stingrāku soda izciešanas režīmu, kā arī no tā izrietošas atšķirīgas tiesības un ierobežojumus (īpaši tiesību uz privāto dzīvi ierobežojumus) salīdzinājumā ar notiesātajām sievietēm, nenodrošina notiesāto vīriešu tiesību ievērošanu. Tas arī notiesāto vīriešu ģimenēm nenodrošina tādu pašu aizsardzību kā notiesāto sieviešu ģimenēm un citstarp aizskar notiesāto vīriešu bērnu vislabākās intereses.”¹ Tādējādi Satversmes tiesa ir spriedusi, ka Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50.⁴pants, ciktāl tajā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei pret notiesātajiem vīriešiem nav objektīva un saprātīga pamata, ir atzīstams par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam un spēkā neesošs no 2021.gada 1.maija.

Šajā sakarā Tieslietu ministrija ir izstrādājusi informatīvo ziņojumu “Par turpmāko rīcību saistībā ar Satversmes tiesas 2019.gada 7.novembra spriedumu lietā Nr.2018-25-01 “Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50.⁴panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam.”” (turpmāk – Informatīvais ziņojums).

Atbilstoši Informatīvajā ziņojumā norādītajam Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr.2018-25-01 izpilde pilnā apjomā nav iespējama. Minētais ir pamatots ar turpmāko: lielākā daļa notiesāto (77 procenti) ir izvietoti slēgtā tipa cietumos, kuriem atbilstoši Latvijas Sodu izpildes kodeksam ir noteikts mazāks tiesību apjoms kā tas ir citos cietumos un attiecīgi šai notiesāto grupai atbilstoši Satversmes tiesas spriedumam lietā

¹ Satversmes tiesas 2019.gada 7.novembra spriedums lietā Nr.2018-25-01 “Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50.4panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam”, p. 29.2

Nr.2018-25-01 ir nepieciešams palielināt tiesību uz saskarsmi apjomu. Šo tiesību īstenošana ir saistīta ar tehnisko iespēju nodrošināšanu (telpas īslaicīgo un ilgstošo satikšanos organizēšanai, iekārtām un telpām telefonsarunu un videozvanu nodrošināšanai), tāpat arī ieslodzījuma vietu darbinieku iespējām notiesātos nogādāt uz/no tikšanās vai telefonsarunām. Informatīvajā ziņojumā ir norādīts, ka esošajā ieslodzījuma vietu infrastruktūrā šo tiesību apjoma palielinājumu īstenošanai nav iespējams, neveicot būtiskus papildu ieguldījumus. Minētais ir pamatots ar šobrīd katrā no ieslodzījuma vietām faktiski pieejamajiem tehniskajiem resursiem, notiesāto skaitu slēgtā un daļēji slēgtā cietumā, ar esošās ieslodzījuma vietu infrastruktūras raksturojumu un problemātiku. Informatīvajā ziņojumā ietvertais ieslodzījuma vietu faktisko apstākļu izvērtējums ir argumentēts un ir respektējams.

Nešaubīgi, ka Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2018-25-01 rada nepieciešamību fundamentāli pārskatīt brīvības atņemšanas soda izciešanas kārtību un atšķirības sievietēm un vīriešiem, proti, tiesību apjomu un ierobežojumus, ņemot vērā katra notiesātā individuālās vajadzības un riskus. Secināms, ka, lai efektīvi īstenotu minēto, ir nepieciešama jauna ieslodzījuma vietu infrastruktūra, papildus amata vietas un attiecīgi papildu finansējums, kas rada priekšnoteikumus jauna kriminālsoda izpildes koncepta īstenošanai. Tomēr, jauna cietuma (Liepājas cietuma) būvniecības pabeigšana ir plānota līdz 2024.gada oktobrim. No Informatīvā ziņojuma izriet, ka arī pēc tā būvniecības pabeigšanas varēs uzsākt tikai pakāpenisku pāreju uz jauna kriminālsoda izpildes tiesisko regulējumu. Proti, lai pilnībā īstenotu jaunu normatīvo regulējumu, ir nepieciešams vēl viens moderns un jaunajam kriminālsodu izpildes konceptam atbilstošs cietums. Secināms, ka vismaz tuvāko gadu laikā situācija būtiski netiks mainīta un atšķirīga attieksme, kas atbilstoši Satversmes tiesas secinājumiem izriet no Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁴pantā noteiktajiem tiesību ierobežojumiem, netiks novērsta.

Tiesībsargs jau ilgstošā laika posmā ir ziņojis par cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijas ieslodzījuma vietās. Piemēram, cilvēktiesību standartiem neatbilstoši apstākļi kamerās/dzīvojamās telpās, neatbilstošiem pastaigu laukumiem, ieslodzīto savstarpējā vardarbība, kuras izskaušana lielās dzīvojamās telpās ir praktiski neīstenojama. Tāpat arī resocializācijas pasākumu īstenošana, kam ir būtiska preventīva nozīme recidīva riska mazināšanā, ir apgrūtināta. Arī Eiropas Komiteja Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (turpmāk – CPT) pēc vizītēm Latvijas ieslodzījuma vietās ilgstoši ir izteikusi kritiku par apstākļiem ieslodzījuma vietās (pastaigu laukumi, lielas ietilpības telpas ieslodzīto izvietošanai, nepietiekams dabiskais apgaismojums u.tml.) un nesamērīgiem tiesību uz saskarsmi ierobežojumiem, notiesātajiem, kuri sodu izcieš slēgtajos cietumos. Attiecībā uz jaunu ieslodzījuma vietu būvniecību CPT pēc vizītes Latvijā 2013.gadā no 12.-17.septembrim savā ziņojumā Latvijas valdību ir slavējusi, ka “valdība beidzot ir paredzējusi budžetā līdzekļus jauna cietuma izveidei Rīgas teritorijā. Saskaņā ar delegācijai sniegto informāciju šo cietumu, kura ietilpība būs 1200 vietas (pārsvarā divvietīgas kameras), paredzēts nodot ekspluatācijā līdz 2018.gadam(..)”². Pēc vizītes 2016.gada 12.līdz 22.aprīlim CPT ziņojumā ir atsaukusies uz vizītes laikā saņemto informāciju, ka ir piešķirti budžeta līdzekļi cietuma būvniecībai Liepājā, ko ir paredzēts

² Report to the Latvian Government on the visit to Latvia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 12 to 17 September 2013, p.22., pieejams: <https://rm.coe.int/168069732f>

nodot ekspluatācijā līdz 2019.gadam, uzsverot, ka tā vēlētos pastāvīgi saņemt informāciju par tālāko attīstību šajā jomā un jaunā cietuma būvniecības laika plānu un informāciju par tā projektu kopumā³. Arī Latvijas valdība komentārā par minēto CPT ziņojumu ir norādījusi, ka “2016.gada beigās tika pabeigta jaunā Liepājas cietuma projektēšanas fāze un Tieslietu ministrija saņēma saskaņoto jaunā cietuma būvprojektu. 2017.gada 17.februārī valsts uzņēmums “Tiesu namu aģentūra” izziņoja iepirkumu par jaunā Liepājas cietuma celtniecību, kurā paredzēta celtniecības darbu uzsākšana 2017.gada otrajā pusē un objekta nodošana ekspluatācijā ne vēlāk kā 30 mēnešu laikā pēc līguma ar būvnieku parakstīšanas.”⁴ Savukārt, 2017.gada 8.septembra sēdē Ministru kabinets nolēma atlikt Liepājas cietuma būvniecību līdz 2020.gadam⁵. 2019.gada 13.septembra sēdē Ministru kabinets vēlreiz lēma par jaunā Liepājas cietuma būvniecības procesa uzsākšanas atlikšanu līdz 2022.gadam⁶ Visbeidzot 2020.gada 4.jūnijā Ministru kabinets atbalstīja pārskatīt jaunā Liepājas cietuma būvniecības uzsākšanas termiņu, to pārceļot vienu gadu agrāk nekā bija plānots - uzsākot cietuma būvniecību jau 2021. gadā⁷.

Secināms, ka jaunas ieslodzījuma vietas būvniecība vairākkārtīgi ir tikusi atlikta. Lai gan šobrīd cietuma būvniecības procesa uzsākšana ir iezīmēta 2021.gadā, tomēr ņemot vērā šī jautājuma vēsturisko virzību, nav pārlicības, ka šis process paredzētajā laikā tiks uzsākts un īstenots. Tiesībsarga ieskatā valdības nespēja ilgstošā laika periodā risināt jautājumus, kas saistīti ar jaunu ieslodzījuma vietu infrastruktūru, ir vērtējama kritiski. Tā rezultātā ilgā laika posmā tiek pieļauti būtiski ieslodzīto personu cilvēktiesību pārkāpumi, kas arī starptautiskajā telpā iezīmē valsts nevērīgu attieksmi pret fundamentāliem cilvēktiesību jautājumiem un uzņemto saistību izpildi. Arī Satversmes tiesa lietā Nr.2018-25-01 ir atzīmējusi, ka veidojot sodu izpildes sistēmu, likumdevējam citstarp jāņem vērā valstī pieejamie resursi, tomēr attiecībā uz ieslodzīto personu tiesībām valstij nav tiesību, aizbildinoties ar ekonomiska rakstura apsvērumiem, atteikties no tās pamatpienākuma izpildes, ja tā rezultātā netiek ievērotas minimālās cilvēktiesību aizsardzības prasības. Likumdevējs nedrīkst ar ekonomiska rakstura apsvērumiem pamatot to, kādēļ gadiem ilgi nav pārskatīts tāds regulējums, kas paredz atšķirīgu attieksmi pret notiesātajiem vīriešiem⁸. Līdz ar to atbilstoši tiesas lemtajam valsts atteikšanās no ieslodzīto būtisku pamattiesību ievērošanas finansiālu apsvērumu dēļ nav pieļaujama. Tāpat atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32.panta otrajai daļai, Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām.

Jāatzīmē, ka Informatīvajā ziņojumā ietvertais Tieslietu ministrijas ieskatā efektīvākais risinājums attiecībā uz vienlīdzīgu ieslodzīto tiesību nodrošināšanu

³ Ziņojums Latvijas valdībai par Eiropas komitejas Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) vizīti Latvijā no 2016.gada 12. līdz 22.aprīlim, 40.p., pieejams: <https://rm.coe.int/pdf/168072ce52>

⁴ Latvijas valdības komentāri par Eiropas komitejas Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai ziņojumu par Latviju, pieejams: <https://rm.coe.int/pdf/168072ce54>, 40.rindkopa

⁵ 2017.gada 8.septembra Ministru kabineta ārkārtas sēdes protokols Nr.44, 13.p., pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/mksedes/saraksts/protokols/?protokols=2017-09-08>

⁶ 2019.gada 13.septembra Ministru kabineta ārkārtas sēdes protokols Nr.41, 23.p., pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/mksedes/saraksts/protokols/?protokols=2019-09-13>

⁷ 2020.gada 4.jūnija Ministru kabineta ārkārtas sēdes protokols Nr.39, 4.para., pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/mksedes/saraksts/protokols/?protokols=2020-06-04>

⁸ Satversmes tiesas 2019.gada 7.novembra spriedums lietā Nr.2018-25-01 “Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50.4panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam”, p. 29.3

neatkarīgi no personas dzimuma, proti, jaunas ieslodzījuma vietas būvniecība (Liepājas cietums), ir ilgstošs un sarežģīts darbību komplekss, kura īstenošana aizņems vairākus gadus. Tomēr Satversmes tiesas sprieduma izpilde ir obligāta un nav apšaubāma, un tas ir izpildāms jau līdz 2021.gada 1.maijam. Tāpat nav pieļaujams, ka atbilstoši Satversmes tiesas lietā Nr.2018-25-01 secinājumiem, cilvēktiesību pārkāpumi attiecībā uz vīriešiem slēgta tipa cietumos netiktu novērsti. Ņemot vērā to, ka ilgstoši nav risināti jautājumi par jaunu ieslodzījuma vietu būvniecību un ieslodzījuma vietu sistēmas kapacitātes stiprināšanu, ir nepieciešams meklēt alternatīvus risinājumus. Proti, neatliekami ir veicami grozījumi Latvijas Sodū izpildes kodeksā, pārskatot slēgtā cietuma soda izciešanas režīmu un no tā izrietošās tiesības un ierobežojumus (it īpaši, ierobežojumus, kas izriet no tiesībām uz privāto dzīvi), vienlaicīgi paredzot šim mērķim arī nepieciešamo finansiālo atbalstu. Aicinu izvērtēt minēto un sniegt nepieciešamo finansiālo atbalstu ieslodzījuma vietu sistēmas stiprināšanai.

Tiesībsargs

J.Jansons